

АНОТАЦІЯ

Петранюк А. І. Індивідуальна та групова ідентичність в інформаційно-мережевому просторі: філософський вимір. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 033 Філософія. Карпатський національний університет імені Василя Стефаника, Міністерство освіти і науки України, Івано-Франківськ, 2025.

Актуальність теми дисертації викликана тими структурними змінами, які почали проявлятися ще на зорі становлення інформаційного суспільства, проте повною мірою виявилися після появи Інтернету. Він суттєво змінив форми збереження та поширення інформації, давши можливість людству з блискавичною швидкістю обробляти великі масиви даних і миттєво та, що особливо важливо, практично безконтрольно розповсюджувати їх. Завдяки цьому людство отримало швидкий доступ до інформації та знань, що сприяло зростанню професійних можливостей та розширенню простору міжособистісної взаємодії. Він пропонував людині нові зразки й моделі поведінки, тим самим підриваючи значущість тих ролей і норм, що забезпечували її самовизначення в попередні історичні періоди та робили життя стабільним.

Поява інформаційно-комунікаційних технологій не тільки розширила межі діяльності людини у всіх сферах суспільного життя, а й видозмінила сам комунікативний простір. Тут, поряд з традиційними каналами соціальної взаємодії, набули поширення віртуальні комунікаційні платформи зі спілкуванням не менш переконливим, а в багатьох випадках навіть більш привабливим за перебування у реаліях повсякдення. Нова соціокультурна ситуація викликала відчуття невизначеності, а з ним і вкрай амбівалентні й не завжди наукового обґрунтовані висновки щодо ролі інформаційно-мережевих технологій в житті людини. Їх засилля в сучасному інтелектуальному дискурсі може призвести до неефективних і навіть шкідливих рішень, що на наш погляд, і робить актуальним та своєчасним об'єктивне й неупереджене дослідження

впливу інформаційно-комунікаційних технологій на особистісне та групове самовизначення.

З огляду на те, що неправдиві висновки щодо впливу інформаційно-комунікаційних технологій на здоров'я, поведінку, освіту чи соціальні процеси, можуть призводити до помилкових рішень у політиці, освіті чи бізнесі, мета дисертаційного дослідження полягає у розкритті сутності й особливостей формування індивідуальної та групової ідентичності в різні історичні періоди та визначенні того, як ці процеси змінюються під впливом інформаційно-комунікаційного простору. У ході її реалізації було обґрунтовано положення та висновки, що вирізняються науковою новизною. Зокрема у роботі:

Вперше:

✓ експліковано вплив інформаційно-комунікаційних технологій та онлайн взаємодії на процес самовизначення людини та виявлено, що:

1) інформаційно-мережевий простір створив умови для вільного самоствердження людини у самотійно сконструйованому світі, водночас сприяючи посиленню міцних соціальних зв'язків (прикладом яких можуть бути родинні) та виникненню великої кількості нових типів слабких, які найвиразніше проявляються в нестійких онлайн-спільнотах, заснованих на мережевому принципі;

2) поява цифрової ідентичності, що проявляється як присутність чи як сліди присутності індивіда в мережевому світі, сформувала підвалини для репрезентації людини поза фізичними межами, тим самим розклавши людину на тіло і тілесність через яку вона за допомогою образів, соціальних сигналів, виразів та поведінки, вільно й без зовнішнього примусу формує власний образ чи експериментує з соціальними ролями;

3) мережева комунікація, як відносно нова форма соціальної взаємодії, може спричинити трансформацію когнітивних процесів і тим самим помітно ускладнити психосоціальний розвиток особистості, а відтак і формування її особистісної ідентичності як заданого життєвого орієнтиру.

✓ розкрито концептуальні підвалини дослідження та особливості розвитку групової ідентичності в інформаційно-мережевому середовищі та продемонстровано, що:

1) підставою для очікування нових типів спільнот в інформаційно-мережевому просторі стали модерністські концепції націєтворення. Їхні прихильники, всебічно і ретельно розкрили відмінності соціокультурної ситуації аграрного та індустріального суспільства та показали, що національна ідентичність, як різновид колективної ідентичності, виникла в індустріальну епоху під впливом Реформації, друкованого капіталізму та стандартизованої освіти. Це дало підстави прогнозувати, що зрушення, причинені розвитком глобалізації та інформатизації зруйнують підвалини національної ідентичності та призведуть до виникнення спільнот або значно більших, або значно менших за національну державу;

2) стрімкий розвиток інформаційно-мережевих технологій змінює особливості міжособистісної взаємодії, не зумовлюючи між тим руйнування підвалини етнічної та національної ідентичності. В нових соціокультурних умовах вони зберігають завдяки здатності інформаційно-комунікаційних технологій підтримувати міцні та формувати велику кількість слабких соціальних зв'язків та свідомому й активному використанню елітами засобів масових комунікацій (радіо, телебачення, відео, Інтернет) для вирішення локальних та національних проблем. Ця інтенція супроводжується активним розвитком субкультурних спільнот, які не становлять загрози існуванню етнічних та національних спільнот.

Уточнено:

✓ концептуальні підвалини теорії постіндустріального суспільства та показано, що:

1) ідейною передумовою формування концепції інформаційного суспільства стали триетапні моделі розвитку, згідно з якими панівний у певний історичний період спосіб виробництва (аграрний, індустріальний, постіндустріальний) відіграє ключову роль у формуванні політичних,

соціальних та культурних структур суспільства, а сам суспільний розвиток постає послідовністю якісних переходів від аграрного до індустріального, а згодом до постіндустріального суспільства, яке набуває свого конкретно-історичного вираження у формі інформаційного, мережевого, а згодом і смарт-суспільства;

2) інформатизація та спричинений нею розвиток інформаційно-комунікаційних технологій та Інтернет-мережі трансформують просторово-часові уявлення, унаслідок чого простір і час перестають бути стабільними координатами, а перетворюються в динамічні та плинні категорії, які задають рамки соціальної взаємодії, не руйнуючи між тим фундаментальних підвалин соціальності. В інформаційну добу, так само як і в попередні епохи, людські спільноти формуються на ментальній (культурно-психологічній) підоснові, позбавленій територіального обриса, а з ним і довготривалості.

✓ теоретико-методологічні засади дослідження індивідуальної та групової ідентичності та підкреслено:

1) проблема ідентичності сформувалася та була популяризована в межах соціально-психологічних підходів, які формуючи багатшарову структуру особистості, заклали підвалини для розмежування Я-концепції, тобто суб'єктивного образу, який визначає поведінку та вибір індивіда в різних життєвих ситуаціях та особистісну ідентичність, або динамічний процес самосприйняття, що розкриває багатство, цілісність та безперервність зовнішньо орієнтованих, соціально обумовлених уявлень про себе;

2) ключове значення феноменологічного методу для пояснення природи особистісної ідентичності за умови його зміщення в бік герменевтики. Він дає можливість проінтерпретувати пережитий внутрішній досвід та сформувати на цьому тлі особистісну ідентичність у формі наративного конструкта.

Набуло подальшого розвитку:

✓ дослідження історичних джерел проблеми особистісної ідентичності, в межах якого було показано, що:

1) проблема самопрезентації, а з нею й особистісної ідентичності вперше експлікована давньогрецьким епосом, який чітко засвідчив, що на зорі становлення європейської цивілізації людина жила в нестабільному та динамічному світі, а тому не мала сталої, чітко визначеної чи зовні заданої ідентичності. За таких умов вона займала своє місце в суспільстві через змагання, війну або боротьбу (спортивну, чи політичну) завдяки тілесній присутності та соціальній видимості;

2) антична філософія використовувала категорію тотожності для підкреслення ідеальної саморівності людини, держави та космосу, тим самим обмежила право людини на вільне самовизначення. Воно стало можливим тільки у процесі розв'язання тринітарної проблеми східним та західним богослов'ям;

✓ розкриття ідейних передумов становлення сучасних уявлень про особистісну ідентичність, у процесі якого було виявлено, що:

1) становлення сучасних уявлень про особистісну ідентичність було спричинене початком модернізації, яка спричинила розмивання станових, кланових та цехових характеристик та утвердження ідеї незавершеності людини. Вона дала можливість показати, що особистісна ідентичність формується не тільки зовнішніми обставинами – соціальною приналежністю чи тілом, а й розумом, який забезпечує людині внутрішню автономію та спонукає її до постійного морального самовизначення. Ця ідея відкрила широкі можливості для автономного самовизначення людини, проте не спричинила вільного дрейфу індивідів у класовому індустріальному суспільстві;

2) особистісна ідентичність проявляється через самототожність (*idem*) та самоусвідомлення (*ipse*), які поєднуються у цілісну особистісну ідентичність завдяки діалогічному наративу.

✓ вивчення інтелектуальних передумов та особливостей становлення колективної ідентичності як окремого наукового феномена. На його тлі було показано, що:

1) проблематика групової ідентичності зародилася у загальному річищі досліджень соціальної ідентичності, проте під впливом соціокультурних

трансформацій та викликів другої половини ХІХ – початку ХХ ст. відділилася у самостійну тему досліджень;

2) групова (колективна) ідентичність – це усвідомлення членами певної спільноти неподільною та відмінною від інших одиницею на основі виробленої в процесі комунікації символічної системи кодів (головним серед яких є мова, яка визначає спільну приналежність до тієї чи іншої спільноти), зразків поведінки, які включають стійкі комплекси правил, норм, цінностей та настанов, що визначають і корегують взаємодію людей.

Результати, положення та висновки, що отримані у ході дослідження сутності та особливостей формування індивідуальної та групової ідентичності в різні історичні періоди, поглиблюють наше розуміння процесів самовизначення людини та можуть стати теоретичним підґрунтям як для розробки підходів до зміцнення особистісної ідентичності та соціальної адаптації, так і вироблення відповідних злободенним викликам сьогодення стратегій національної консолідації. Крім того, теоретичні узагальнення та висновки зроблені у дисертації можуть бути використані для створення освітніх рекомендацій щодо особливостей використання мережевих ресурсів, розробки стратегій інформаційної безпеки та протидії маніпуляціям в інформаційно-мережевому просторі та інформаційній агресії.

Ключові слова: ідентичність, особистісна ідентичність, колективна ідентичність, соціальна ідентичність, національна ідентичність, етнічна ідентичність, тотожність, самість, Я-ідентичність, наративна ідентичність, інформаційно-мережевий простір, інформаційне суспільство, постіндустріальне суспільство, мережеве суспільство, Smart-суспільство.

SUMMARY

Petraniuk, A. I. Individual and group identity in the information network space: a philosophical perspective. – Qualification research paper, manuscript.

Thesis for a PhD degree in specialty 033 Philosophy. Vasyl Stefanyk Carpathian National University, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Ivano-Frankivsk, 2025.

The relevance of the dissertation topic is due to the structural changes that began to manifest themselves at the dawn of the information society, but became fully apparent after the advent of the Internet. It has significantly changed the forms of information storage and dissemination, enabling humanity to process large amounts of data at lightning speed and, most importantly, to disseminate it instantly and virtually without control. This has given humanity rapid access to information and knowledge, contributing to the growth of professional opportunities and the expansion of interpersonal interaction. It has offered people new patterns and models of behavior, thereby undermining the significance of the roles and norms that ensured their self-determination in previous historical periods and made life stable.

The emergence of information and communication technologies has not only expanded the scope of human activity in all spheres of public life, but has also transformed the communicative space itself. Here, alongside traditional channels of social interaction, virtual communication platforms have become widespread, offering communication that is no less convincing and, in many cases, even more attractive than everyday reality. The new sociocultural situation has caused a sense of uncertainty, and with it, extremely ambivalent and not always scientifically sound conclusions about the role of information and network technologies in human life. Their dominance in contemporary intellectual discourse can lead to ineffective and even harmful decisions, which, in our opinion, makes objective and unbiased research into the impact of information and communication technologies on personal and group self-determination relevant and timely.

Given that false conclusions about the impact of information and communication technologies on health, behavior, education, or social processes can lead to misguided decisions in politics, education, or business, the aim of the dissertation research is to reveal the essence and peculiarities of the formation of individual and group identity in different historical periods and to determine how these processes change under the influence of the information and communication space. In the course of its implementation, the provisions and conclusions that are distinguished by scientific novelty were substantiated. In particular, the work:

For the first time:

✓ the influence of information and communication technologies and online interaction on the process of human self-determination has been explained, and it has been found that:

1) the information and network space has created conditions for free self-affirmation of a person in a self-constructed world, while contributing to the strengthening of strong social ties (such as family ties) and the emergence of a large number of new types of weak ties, which are most clearly manifested in unstable online communities based on the network principle;

2) the emergence of digital identity, manifested as the presence or traces of an individual's presence in the networked world, has laid the foundation for the representation of a person beyond physical boundaries, thus decomposing a person into a body and physicality through which they freely and without external coercion form their own image or experiment with social roles using images, social signals, expressions, and behavior;

3) network communication, as a relatively new form of social interaction, can cause a transformation of cognitive processes and thus significantly complicate the psychosocial development of the individual, and consequently the formation of their personal identity as a given life orientation.

✓ the conceptual foundations of the study and the peculiarities of the development of group identity in the information network environment are revealed, and it is demonstrated that:

1) modernist concepts of nation building became the basis for the emergence of new types of communities in the information network space. Their supporters comprehensively and thoroughly revealed the differences between the sociocultural situations of agrarian and industrial societies and showed that national identity, as a type of collective identity, emerged in the industrial era under the influence of the Reformation, print capitalism, and standardized education. This gave reason to predict that the changes caused by the development of globalization and informatization would destroy the foundations of national identity and lead to the emergence of communities either significantly larger or significantly smaller than the nation state;

2) the rapid development of information and network technologies is changing the nature of interpersonal interaction, without, however, destroying the foundations of ethnic and national identity. In the new sociocultural conditions, they are preserved thanks to the ability of information and communication technologies to maintain strong and form a large number of weak social ties, and the conscious and active use of mass media (radio, television, video, the Internet) by elites to solve local and national problems. This intention is accompanied by the active development of subcultural communities that do not pose a threat to the existence of ethnic and national communities.

Clarification has been made regarding:

✓ the conceptual foundations of the theory of post-industrial society and shown that:

1) the ideological prerequisite for the formation of the concept of the information society was the three-stage model of development, according to which the dominant mode of production in a given historical period (agrarian, industrial, post-industrial) plays a key role in shaping the political, social, and cultural structures of society, and social development itself appears as a sequence of qualitative transitions from agrarian to industrial and then to post-industrial society, which acquires its concrete historical expression in the form of an information, network, and later smart society;

2) informatization and the resulting development of information and communication technologies and the Internet transform spatial and temporal concepts,

as a result of which space and time cease to be stable coordinates and are transformed into dynamic and fluid categories that set the framework for social interaction without destroying the fundamental foundations of sociality. In the information age, as in previous eras, human communities are formed on a mental (cultural-psychological) basis, devoid of territorial boundaries and, with them, permanence.

✓ theoretical and methodological foundations for researching individual and group identity, emphasizing:

1) the problem of identity was formed and popularized within the framework of socio-psychological approaches, which, by forming a multi-layered structure of personality, laid the foundations for the differentiation of the self-concept, the subjective image that determines an individual's behavior and choices in various life situations, and personal identity, or the dynamic process of self-perception that reveals the richness, integrity, and continuity of externally oriented, socially conditioned ideas about oneself;

2) the key importance of the phenomenological method for explaining the nature of personal identity, provided that it is shifted towards hermeneutics. It makes it possible to interpret internal experiences and, against this background, to form personal identity in the form of a narrative construct.

The following has received further development:

✓ research into historical sources on the issue of personal identity, which showed that:

1) the problem of self-presentation, and with it personal identity, was first explained in ancient Greek epics, which clearly showed that at the dawn of European civilization, people lived in an unstable and dynamic world and therefore did not have a stable, clearly defined or externally imposed identity. Under such conditions, they took their place in society through competition, war, or struggle (athletic or political) thanks to their physical presence and social visibility;

2) Antique philosophy used the category of identity to emphasise the ideal self-equality of man, state and cosmos, thereby limiting man's right to free self-

determination. This became possible only in the process of solving the Trinitarian problem by Eastern and Western theology;

✓ revealing the ideological prerequisites for the formation of modern ideas about personal identity, in the process of which it was found that:

1) the formation of modern ideas about personal identity was caused by the beginning of modernization, which led to the erosion of class, clan, and guild characteristics and the establishment of the idea of human incompleteness. It made it possible to show that personal identity is formed not only by external circumstances – social affiliation or body – but also by the mind, which provides a person with internal autonomy and motivates them to constant moral self-determination. This idea opened up broad opportunities for autonomous self-determination, but did not lead to the free drift of individuals in a class-based industrial society.

2) personal identity manifests itself through self-identity (*idem*) and self-awareness (*ipse*), which are combined into a holistic personal identity through dialogical narrative.

✓ studying the intellectual prerequisites and characteristics of the formation of collective identity as a separate scientific phenomenon. Against this background, it was shown that:

1) the issue of group identity originated in the general course of research on social identity, but under the influence of sociocultural transformations and challenges of the second half of the 20th century and the beginning of the 21st century, it separated into an independent research topic;

2) group (collective) identity is the awareness of members of a particular community as an indivisible and distinct unit based on a symbolic system of codes developed in the process of communication (the main one being language, which determines common membership in a particular community), behavioral patterns that include stable sets of rules, norms, values, and attitudes that define and regulate human interaction.

The results, provisions, and conclusions obtained in the course of researching the essence and characteristics of the formation of individual and group identity in

different historical periods deepen our understanding of the processes of human self-determination and can become a theoretical basis for developing approaches to strengthening personal identity and social adaptation, as well as for developing strategies for national consolidation that are relevant to the pressing challenges of today. In addition, the theoretical generalizations and conclusions made in the dissertation can be used to create educational recommendations on the specifics of using network resources, developing information security strategies, and countering manipulation in the information network space and information aggression.

Keywords: identity, personal identity, collective identity, social identity, national identity, ethnic identity, sameness, selfhood, I-identity, narrative identity, information and network space, information society, post-industrial society, network society, Smart society.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у фахових виданнях України категорії Б:

1. Петранюк А. Інформаційно-мережевий простір як форма соціальної організації. *Гуманітарні студії: педагогіка, психологія, філософія*. 2023. Вип. 14(1). С. 203-213.

DOI: [https://doi.org/10.31548/hspedagog14\(1\).2023.203-213](https://doi.org/10.31548/hspedagog14(1).2023.203-213)

URL: <https://humstudios.com.ua/uk/journals/tom-14-1-2023/informatsiyno-merezhevy-prostir-yak-forma-sotsialnoyi-organizatsiyi>

2. Петранюк А. До питання про кризу особистісної ідентичності в інформаційно-мережевому світі. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2023. Вип. 41, С. 56-62.

DOI: <https://doi.org/10.32782/apfs.v041.2023.10>

URL: http://apfs.nuoua.od.ua/archive/41_2023/10.pdf

3. Петранюк А. Особистісна ідентичність як діалектична єдність самості та тотожності. *Вища освіта України*. 2024. Вип. 2. С. 117-125.

DOI: [https://doi.org/10.32782/NPU-VOU.2024.2\(93\).14](https://doi.org/10.32782/NPU-VOU.2024.2(93).14)

URL: <https://journals.udu.kyiv.ua/index.php/vou/article/view/253>

4. Гоян І.М., Петранюк А.І. Формування гендерної ідентичності в умовах інформаційно-мережевого простору. *Культурологічний альманах*. 2024. Вип. 2. С. 232-238.

DOI: <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2024.2.28>

URL: <https://almanac.npu.kiev.ua/index.php/almanac/article/view/396>

5. Гоян І., Петранюк А. Я-концепція та особистісна ідентичність. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки*. 2024. № 2(96). С. 108-117.

DOI: [https://doi.org/10.35433/PhilosophicalSciences.2\(96\).2024.108-117](https://doi.org/10.35433/PhilosophicalSciences.2(96).2024.108-117)

URL: <http://philosophy.visnyk.zu.edu.ua/article/view/316833>

6. Гоян І., Петранюк А. Психологічні аспекти прийняття власної гендерної ідентичності в умовах соціального тиску. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2025. Вип. 52. С. 47-51.

DOI: <https://doi.org/10.32782/apfs.v052.2024.8>

URL: http://apfs.nuoua.od.ua/archive/52_2025/10.pdf

Статті у журналах, що індексуються у наукометричній базі Scopus:

7. Storozhuk S., Petraniuk A., Kryvda N. etc. Toward a healthy society: when trauma affects group identity. *Wiadomosci Lekarskie* (Warsaw, Poland: 1960). 2023. Vol. 76 (8). Pp. 1874-1882.

DOI: <https://doi.org/10.36740/WLek202308123>

URL: <https://www.scopus.com/pages/publications/85174865366>

8. Storozhuk S., Petraniuk A., Lenov A. etc. A healthy society: social challenges of digitalization and the ways to overcome them (the ukrainian experience). *Wiadomosci Lekarskie* (Warsaw, Poland: 1960). 2023. Vol. 76 (9). Pp. 2103-2111.

DOI: <https://doi.org/10.36740/WLek202309129>

URL: <https://www.scopus.com/pages/publications/85175405753>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

9. Петранюк А. Індивідуальна ідентичність в умовах постмодерну. Збірник тез III Міжнародної науково-практичної конференції «*Особистість у кризових умовах сучасності: психологічні виклики*» (03 березня 2023 р., м. Івано-Франківськ) / За наук. ред. проф. Л. С. Пілецької та ін. м. Івано-Франківськ, 2023. С. 269-272.

URL: <https://ksp.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/68/2023/06/zbirnyk-tez-konferentsii-2023.docx.pdf>

10. Петранюк А. Децентралізація чи нова ієрархія: межі соціальної рівності в інформаційному світі. *Актуальні питання розвитку науки та освіти*: матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції: м. Львів, 14-15 серпня 2023 року. – Львів: Львівський науковий форум, 2023. С. 75-77.

URL: <http://lviv-forum.inf.ua/save/2023/14-15.08/Збірник.pdf>